

Stinas

artiklar 23

INNEHÅLL

3-7 Visste du att...?

8-9 Brasilien

10-14 Vilka fordon på vilka körkort?

15 Världens vanligaste förnamn som även är svenska

16 Tamagotchi

17 Game Boy

18 Lättläst om ökade matpriser

19 Slopat danstillstånd

20-21 Sveriges alternativa språk under olika tidsepoker

22-23 Syrsor som spelar på sommaren

24-27 Volleyboll

28 September och oktober på fel plats

29 Nato

30-33 Världshaven

34-35 Tidszoner

Visste du att...?

Digestivekex

1839 skapades de första digestivekexen av 2 läkare i Skottland.

Namnet, som förstås är engelskt, har med matsmältningen att göra.

I ursprungsreceptet ingick nämligen bikarbonat, som var ett välkänt botemedel mot trög mage. I små mängder anses det fortfarande vara det.

Men idag innehåller kexen istället bakpulver.

För att kompensera lite mot det stoppande vanliga vetemjålet innehåller kexen även fullkornsvetemjöl.

Idag finns många olika varianter av kexen. En för mig mycket välkommet tillskott i digestivekexfamiljen är de mindre. Enligt hörsägen glutenfria, men jag hittar ingen skriftlig information om det.

KÄLLA: expressen.se

Kristendom är den mest allmänt förekommande religionen i USA.

Uppskattningar från 2021 tyder på att av hela USA:s befolkning (332 miljoner) är cirka 63% kristna (210 miljoner).

KÄLLA: Wikipedia

Visste du att...?

Det är förbjudet att bryta procession, såsom militär kolonn, kolonn av räddningsfordon, grupp av barn under ledares uppsikt eller begravningsfölje.

Vår iris består av cirka 250 olika nyanser som bestämmer en persons identitet, vilket är 5 gånger mer än ett fingeravtryck!

En uggla kan inte vrida huvudet 180 grader (som ofta påstås). Benen, blodkärlen och det stödjande kärlsystemet har alla anpassats så att ugglor kan vända huvudet i 135 grader. Ugglor är de enda djuren som kan se färgen blå?

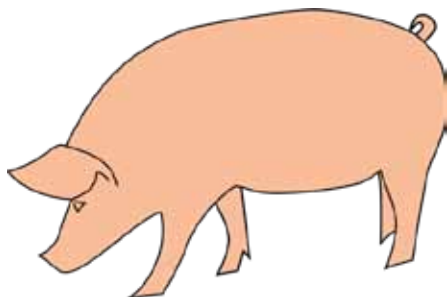
Första sommarparalympics gick 1960 i Rom, Italien

Första vinterparalympics gick 1976 i Örnköldsvik

Termen "Paralympiska spelen" godkändes av Internationella olympiska kommittén (IOK) första gången 1984, medan Internationella paralympiska kommittén (IPC) bildades 1989.

KÄLLA: Twitter, körkortsteoriboken, lagboken, kipsbayoptical.com, 10fakta.se, Wikipedia

Visste du att...?

Det finns cirka 1 miljard grisar i världen. Kina har flest, cirka 450 miljoner.

Tamgrisar härstammar från vildsvin. Om en gris släpps ut i naturen blir den snabbt vild igen (även om den är född i fångenskap).

Grisar är extremt intelligenta jämfört med många andra däggdjur.

Grisar är mycket sociala. De knyter nära band till både djur och människor och älskar närkontakt.

Vuxna grisar kan springa i 18 km/h och har ett utmärkt lokalsinne. Det finns flera exempel på grisar som hittar hem på egen hand över långa avstånd.

Grisar är allätare. Tamgrisar utfodras vanligtvis med spannmålsprodukter med tillsatta vitaminer och andra näringsämnen.

Grisar gör sina behov långt från där de äter och sover (om det finns utrymme).

Grisar är relativt fredliga och blir sällan aggressiva. Undantaget – som hos många andra arter – är en mamma med ungar.

Grisar har ett fenomenalt luktsinne. De använder det för att identifiera andra grisar.

Grisar lokaliserar ljud genom att, som människor, vrida på huvudet. Inte genom att vrida på öronen som många andra däggdjur. Hörseln är också en viktig del av grisarnas kommunikation och sociala liv.

En gris har ett synfält på 310°, men synen är inte lika bra i alla vinklar. Den kan se med båda ögonen i en vinkel på 35-50° framför nosen. Åt var sida bara med ett öga. Bakåt har den en blind fläck på 30°. Det är fysiskt omöjligt för grisar att titta upp i luften.

Grisar kommunicerar främst genom ljud som grymtningar, skrik och liknande. När en gris behöver varna andra grisar eller uttrycka obehag kan detta också göras med hjälp av feromoner, som är kemiska signalämnen.

Visste du att...?

Kor är sociala djur och bildar stora flockar. Likt människor skaffar de vänner och speciella band till vissa flockmedlemmar. Samtidigt undviker de gärna andra.

Kor har röd-grön färgblindhet. I en tjuvaktning är viftandet med den röda duken inte just färgen som är intressant. Det är just själva viftandet i sig.

Kor kan höra lägre och högre frekvenser bättre än människor.

När du passerar en kohage ser du med största sannolikhet kor som tuggar gräs, och ja, de tuggar ofta gräs. De kan tugga cirka 50 gånger per minut. I snitt gör en ko över 40 000 tugg rörelser per dag!

Just p.g.a. deras ögons placering kan kor se i nästan 360° (alltså nästan hela vägen runt huvudet).

KÄLLA: 10fakta.se

Visste du att...?

... elefanter är det enda djuret som inte kan hoppa?

... det är fysiskt omöjligt att slicka på sin egen armbåge?

... man kan leda en ko uppför en trappa men inte nedför?

... en snigel kan sova i 3 månader?

... en krokodil inte kan räcka ut tungan?

... fjärilar smakar med fötterna?

...om du skriker i 8 år, 7 månader och 6 dagar har du producerat tillräcklig energi för att värma en kopp kaffe?

... en loppa kan hoppa 350 gånger sin kroppslängd? Det motsvarar att en människa hoppar längden av en fotbollsplan.

... en känguru får plats i en tesked när den föds?

... varmt vatten fryser snabbare än kallt vatten?

... det är omöjligt att nysa med ögonen öppna?

KÄLLA: mojje.se, 10-fakta.se

Brasilien

Formellt Förbundsrepubliken Brasilien, (portugisiska: República Federativa do Brasil), är den både till ytan och befolkningen 5:e största staten i världen och största staten i Sydamerika. Landet sträcker sig över ett område mellan centrala Sydamerika och Atlanten och gränsar till Uruguay, Argentina, Paraguay, Bolivia, Peru, Colombia, Venezuela, Guyana, Surinam och Franska Guyana (Frankrike), d.v.s. alla sydamerikanska länder förutom Chile och Ecuador.

Landet upptar 48% av Sydamerikas landyta och ungefär en lika stor del av världsdelens invånare.

Brasilien är döpt efter bresiljeträ, ett träslag som värdesattes högt av tidiga kolonisateurer.

Brasilien innehåller stora jordbruksområden och regnskogar. Ekonomiskt välmående, både jämfört med andra sydamerikanska stater och sett till alla världens länder.

Brasilien är det enda land i Sydamerika med portugisiska som officiellt språk, men eftersom landet är så stort med så många invånare används det i en stor del av världsdelen.

Karneval

Karnevalen i Rio de Janeiro (portugisiska: Carnaval do Rio de Janeiro, (rakt översatt: Januarifloden) är en av de mer kända festligheterna i världen, och hålls före påskfastan varje år. Den har rötter tillbaka till 1700-talet.

Sambaskolornas parader i sambadromen har blivit karnevalens ansikte utåt men det är gatufesterna som organiseras av hundratals karnevalsgrupper (blocos de rua) runt om i staden som drar flest deltagare.

Staden Rio de Janeiros statistik för hela karnevalsperioden 2020: Totalt 10 miljoner karnevalsbesök. 2,1 miljoner tillresta turister i besökte staden i samband med karnevalen. Till sambadromen såldes 136 000 biljetter. Till gatufester gjordes 7 miljoner besök.

Kåkstäder

I Rio de Janeiro på östkusten finns kåkstäder som kallas favelas.

Fotbollspelare

Brasilien har haft många kända fotbollspelare (även för mig som är i princip totalt ointresserad av fotboll).

Några av dem är:

Pelé (egentligen Edson Arantes do Nascimento) från Minas Gerais strax norr om Rio de Janeiro. Var bl. a. med i hemma-VM 1958.

(Diego) Maradona (1960-2020) som efter karriären fortsatte som tränare. Han växte upp i favelan Villa Fiorito (fiorito=blommig) i Rio de Janeiro.

Marta (Viera da Silva) från Alagoas på östkusten. 2004 kom hon till Sverige och landets bästa damfotbollsklubb då, Umeå IK. Den 14 mars 2017 blev hon svensk medborgare, men behöll sitt brasilianska medborgarskap.

Ordem e progresso betyder ordning och framsteg

Vilka fordon på vilka körkort?

Bokstäverna på punkt 9 på ditt körkort talar om vilken behörighet du har.

I den här artikeln går vi igenom vilka fordon man får köra med respektive körkort och vid vilken ålder man får ta dem. Samt förstås undantag.

Vid alla typer av körkortsomhändertaganden (t. ex. fortkörning eller medicinska skäl) polisen gör på plats är det Transportstyrelsen som beslutar om återkallelsetid och ev. permanent indragning.

Men visste du att Även Kustbevakningen, Tullverket (vid t. ex. rattfylla) och åklagare får ta sådana beslut.

Behörighet: AM

Körkortsålder: 15 år

Ger rätt att köra:

Moped klass I (EU-moped)

Moped klass II

Traktor a (gjorda för max 40 km/tim)

Motorredskap klass II (gjorda för högst 30 km/tim).

Behörighet A1

Körkortsålder: 16 år

Ger rätt att köra:

1. Tvåhjulig lätt motorcykel (max 125 cm³ och 11 kW samt ett förhållande mellan nettoeffekt och tjänstevikt som inte är över 0,1 kW/kg)

2. Trehjulig mc (max 15 kW)

Moped klass I och klass II

Traktor a (gjorda för högst 40 km/tim)

Motorredskap klass II (gjorda för högst 30 km/tim)

Terränghjuling och snöskoter (om man tog körkortet före den 1 januari 2000).

Övergångsregel

A1 (utfärdat före den 19 januari 2013)

Övergångsregeln innebär att det inte finns någon begränsning på förhållandet mellan nettoeffekt och tjänstevikt för lätt motorcykel. **

Sådana körkort får kod 79.05 på baksidan.

Behörighet: A2

Körkortsålder: 18 år

Ger rätt att köra:

1. Tvåhjulig mellanstor motorcykel (max 35 kW och ett förhållande mellan nettoeffekt och tjänstevikt som inte är över 0,2 kW/kg. Om det är en motorcykel som är strypt till 35 kW eller lägre får den ursprungliga nettoeffekten inte vara högre än 70 kW)

2. Trehjulig mc (max 15 kW)

Behörighet A2 ger även rätt att köra:

Moped klass I och klass II

Traktor a (gjorda för en hastighet på högst 40 km/tim)

Motorredskap klass II.

Behörighet: A

Körkortsålder: 24 år (20 år vid 2 års innehav av A2)
(21 år för trehjuling mc över 15 kW)

Ger rätt att köra: 1. Tvåhjulig tung motorcykel (oavsett slagvolym och effekt).

2. Trehjulig tung motorcykel (över 15 kW).

Moped klass I och klass II

Traktor a (gjorda för en hastighet på högst 40 km/tim)

Motorredskap klass II

Terränghjuling och snöskoter (om du tog körkortet före den 1 januari 2000).

Övergångsregel

A1 och A (utfärdat före den 19 januari 2013)

Man får köra fyrhjulig mc**

Behörighet: B1

B1 är en särskild behörighet för fyrhjuliga motorcyklar som i Sverige ingår i behörighet B.

Anledningen till att behörigheten syns i fält 9 på körkortets baksida är att kortets utformning styrs av en gemensam EU-modell.

Behörighet: B

Körkortsålder: 18 år (21 år för trehjuling MC över 15 kW)

Ger rätt att köra: 1. Personbil eller lätt lastbil med en totalvikt på högst 3,5 ton, och en släpvagn med en totalvikt på högst 750 kg

en släpvagn med en totalvikt som är högre än 750 kg, förutsatt att bil + släp inte väger över 3,5 ton.

2. Terrängvagn

3. Motorredskap klass I (motorredskap som är gjorda för hastigheter över 30 km/tim)

4. Trehjulig motorcykel

5. Fyrhjulig motorcykel

Moped klass I och klass II

Traktor a och b

Motorredskap klass II.

Terränghjuling och snöskoter (om man tog körkortet före den 1 januari 2000).

Övergångsregel

Med B-kort utfärdat före den 1 juli 1996 får man köra personbil med en totalvikt över 3,5 ton***.

Behörighet: B utökad (B96)

Körkortsålder: 18 år

Ger rätt att köra:
Fordonskombinationer där bilens och släpvagnens sammanlagt väger över 3,5 ton men max 4,25 ton.

Behörighet: BE

Körkortsålder: 18 år

Ger rätt att köra: Personbil eller lätt lastbil med en totalvikt på högst 3,5 ton och en eller flera släpvagnar kopplade till bilen, om släpen totalt inte väger över 3,5 ton.

Övergångsregel

BE (utfärdat före den 19 januari 2013)

Man får dra släpvagnar utan någon begränsning av totalvikten.**

Sådana körkort får kod 79.06 på baksidan.

Behörighet: C1

Körkortsålder: 18 år

Ger rätt att köra: Tung lastbil med en totalvikt på högst 7,5 ton och personbil med en totalvikt över 3,5 ton men inte över 7,5 ton. Man får också dra en släpvagn med en totalvikt på högst 750 kg.

Behörighet: C1E

Körkortsålder: 18 år

Ger rätt att köra: Bil med krav på körkort C1 eller B. Man får även dra en eller flera släpvagnar om bilen och släpen tillsammans inte väger över 12 000 kg.

Behörighet: C

Körkortsålder: 21 år*

Ger rätt att köra: Tung lastbil och personbil med en totalvikt över 3,5 ton. Man får också dra en släpvagn med en totalvikt på högst 750 kg.

Behörighet: CE

Körkortsålder: 21 år*

Ger rätt att köra: Bil som omfattas av behörighet C. Man får även dra en eller flera släpvagnar utan viktgräns.

Krav på högre behörighet i vissa fall

För att köra ett traktortåg (traktor med ett eller flera tillkopplade släpfordon) eller tung terrängvagn vid yrkesmässiga godstransporter krävs körkort med behörigheten C eller CE.

Behörighet: D1

Körkortsålder: 21 år*

Ger rätt att köra:

Buss som är gjord för högst 16 passagerare utöver föraren och med en maxlängd på 8 meter. Man får också dra en släpvagn med en totalvikt på högst 750 kg.

Behörighet: D1E

Körkortsålder: 21 år*

Ger rätt att köra: Buss som omfattas av behörighet D1. Man får även dra en eller flera släpvagnar utan viktgräns.

Behörighet: D

Körkortsålder: 24 år*

Ger rätt att köra: Buss oavsett antal sittplatser och längd. Man får också dra en släpvagn med en totalvikt på högst 750 kg.

Behörighet: DE

Körkortsålder: 24 år*

Ger rätt att köra: Buss som omfattas av behörighet D. Man får även dra en eller flera släpvagnar utan viktgräns.

Övergångsregler

Eftersom man ogärna tar ifrån någon en behörighet som man tagit enligt äldre regler så får man behålla rätten att köra alla personbilar så länge man behåller körkortet. Gamla regler kan alltså fortsätta gälla för den som redan har ett körkort när nya regler införs.

Körkort med villkor

Ett körkort kan ha villkor som begränsar eller utökar rätten att köra fordon.

På ett körkort står t. ex. om man måste ha glasögon när man kör. Om man har linser istället kan kontrollanten komma att kontrollera detta extra då de kanske inte syns vid en första anblick.

Ändrade förhållanden

Om man bytt (efter)namn eller någon annan personuppgift måste man beställa ett nytt körkort med rätt uppgifter på.

Om man har glasögonkrav på sitt körkort men gjort en ögonoperation som tagit bort synfelet måste man skicka ett brev till Transportstyrelsen. Detta tillsammans med ett synintyg som visar att man klarar synkraven utan korrektion (glasögon eller linser).

Villkor och medicinska krav

Du måste ta ansvar i trafiken och följa de regler som finns. Du får inte heller ha någon sjukdom som påverkar, eller kan påverka, din körning på ett negativt och trafikfarligt sätt.

Villkor om att lämna läkarintyg

Vissa medicinska förhållanden kan påverka förmågan att köra bil trafik-säkert. Ett körkort kan därför återkallas p.g.a. sjukdom. Men den som t. ex. har epilepsi, ADHD, diabetes, hjärt- och kärlsjukdomar eller demens kan i vissa fall få ha körkort, på villkor att han eller hon regelbundet lämnar läkarintyg till Transportstyrelsen.

Du kan få villkor om att lämna läkarintyg i samband med t. ex. en ansökan om körkortstillstånd eller en ansökan om förlängning av högre behörigheter.

Du måste då visa att du uppfyller de medicinska kraven.

Du kan också få villkor om att lämna läkarintyg p. g.a. att det inkommit uppgifter till Transportstyrelsen i t. ex. en dom, polisrapport eller via läkares anmälan.

Den här personen får alltså kortfattat köra tung motorcykel samt personbil eller lätt lastbil med släp. Men även tung personbil och lastbil med släp utan viktgräns.

KÄLLA: transportstyrelsen.se, vibilagare.se

Världens vanligaste förnamn som även är svenska

1. Maria   61 134 526 1:119*

Särskilt populärt i spansktalande länder. Historiskt har givits som förstanamn till flickor och ibland som mellannamn till pojkar, men det kan ges till barn av båda könen.

12. John   14 323 797 1:509

Bland de vanligaste förnamnen i engelsktalande, arabiska, europeiska, latinamerikanska, persisk- och turkisktalande länder.

13. David   13 429 576 1:543

Väldigt populärt i USA och delar av Europa, bl. a. engelsktalande länder.

14. Li   13 166 162 1:554

Mycket vanligt i Kina. Där kan det kan vara både för- och efternamn. Namnet finns även i Korea. I Sverige är Li vanligen ett kvinnligt förnamn.

*1 på 119

KÄLLA: forebears.io, hmn.wiki

Tamagotchi

Typ/System Elektronisk leksak
Skapare Akihiro Yokoi
Land Japan
Period 23 november 1996–idag

Tamagotchi är en bärbar elektronisk leksak i varierande färger, som uppfanns av Aki Maita från Japan och utvecklades av leksaksföretaget Bandai. Den släpptes 23 november 1996 i Japan och den 1 maj 1997 i USA.

Namnet "Tamagotchi" är en kombination av det japanska ordet för ägg, "tamago", och det engelska ordet för armbandsur, watch "uotchi".

I Japan romaniseras namnet därför som "Tamagotch" utan i på slutet.

Spelupplägg

Med en lågupplöst LCD-bildskärm och 3 knappar ska spelaren uppfostra ett digitalt "sällskapsdjur" genom att bl. a. disciplinera, leka, mata, klappa och spola toaletten efter tamagotchin.

Om man följer spelets inbyggda parametrar och sköter om tamagotchin på ett tillfredsställande sätt utvecklas den, om inte påskyndar man dess död. Det går dock att väcka liv i ett nytt husdjur.

Mottagande och kritik

Tamagotchitrenden ledde till att det elektroniska husdjuret i november 1997 utsågs till årets julklapp i Sverige.

Tamagotchi blev omdebatterat i skolorna. Under sent 1990-tal tog många barn med sig sin Tamagotchi till skolan, eftersom de 2 första varianterna (Generation 1 och Generation 2) dog inom mindre än en halv dag om den inte sköttes korrekt. Många lärare ansåg att detta störde lektionerna.

KÄLLA: Wikipedia

Game Boy

KÄLLA: Wikipedia, nintendo.com

Game Boy är en serie handhållna spelkonsoler med utbytbara spelkassetter skapade av Nintendo. Den första introducerades 1989.

Originalmodellen designades av Gunpei Yokoi.

Game Boy var historiens mest framgångsrika spelkonsol som såldes i 118,69 miljoner exemplar.

Utformning

Game Boy har knapparna A, B, Start och Select samt ett styrkors (även kallat D-pad). LCD-displayen är 2,6 tum. På insidan sitter en liten högtalare. Konsolen drivs med batterier.

Generationer

Game Boy har genomlevt flera generationsskiften.

Original-Game Boy släpptes av Nintendo 1989. Sedan dess har både själva konsolen och spelen fått färg.

Spelkassetter

Spelkassetternas utseende har liksom konsolerna fått förändrat utseende med tiden. De första spelen som släpptes lagrades på kassetter med ett grått plasthölje.

Spel till Game Boy

Till familjens original-Game Boy (sådan som på bilden) fanns:

Tetris

Super Marioland (min favorit) med bl. a. rörmokarna Mario (röd keps) och Luigi (grön keps), draken Yoshi och svampen Toad (vit mössa med röda prickar)

Fightingspelet WWF Superstars

Ett spel med en bläckfisk tror jag också vi hade, eller om det var en bana i Super Marioland

Ökade matpriser

Priserna på mat har ökat
mycket det senaste året.

Därför försöker folk i Sverige
att hitta billig mat.

Många köper inte lika mycket
frukt och grönsaker som tidigare.

Färre människor köper också
ekologiskt odlad mat.

I andra länder i EU
vill folk köpa mer
ekologiskt.

En sak som folk i Sverige
har börjat köpa mer av
är falukorv.

Folk köper också mer kött
från andra länder än Sverige.

Det köttet är billigare.

Slopat danstillstånd

Historia

Tillståndet införs

Danstillståndet infördes 1956 efter många års debatterande om ökande förekomst av danstillställningar och "omoralisk" musik, alkoholkonsumtion och okontrollerade möten mellan unga män och kvinnor kring dåtidens populära dansbanor.

Att dansa på en restaurang eller bar som inte hade danstillstånd blev alltså olagligt. Om spontandans uppstod utan tillstånd skulle den avbrytas omedelbart, annars riskerade ägaren att få både böter och indraget serveringstillstånd.

Tillkomsten av nattklubbar

Sveriges allra första diskotek skapades 1955 av Eric König. Det dröjde dock till mitten av 1960-talet innan det byggdes fristående diskotek i Sverige. Numera kallas det nattklubb.

Nattklubbar behövde danstillstånd.

Slopat tillståndskrav

Den 1 juli 2023 slopades tillståndskravet efter ett riksdagsbeslut.

Det innebär att det för restauranger med dansgolv och nattklubbar inte längre krävs godkännande från Polismyndigheten för att få anordna en danstillställning.

Om de inte ligger på en offentlig plats.

Offentlig plats syftar på gata, torg, park, tåg, affärer, restauranger, kyrkor och teatrar.

Restauranger och nattklubbar som inte ligger på offentlig plats ska i stället som huvudregel anmälas (kostnadsfritt) till Polismyndigheten, så att de vet om dem.

Vilka restauranger med plats för dansgolv och nattklubbar ligger inte på offentlig plats (när restauranger dessutom räknas som offentlig plats)?

Något sådant exempel har jag inte hittat.

När jag bad om hjälp med lagtolkning till artikeln om kungen och diplomaters ostraffbarhet i förra häftet svarade en klok jurist jag känner att det inte finns något som är enkelt när det gäller juridik. Det hade hon väldigt rätt i.

KÄLLA: svt.se, riksdagen.se, polisen.se, regeringen.se, besoksliv.se

Sveriges alternativa språk under olika tidsepoker

Medeltiden

Latin, engelska, tyska

Under medeltiden (1050-1527) bedrevs all undervisning på latin, i kloster och kyrkor.

Engelska har påverkat det svenska språket sedan 1200-talet. Det har med tiden fått en större del i både det svenska samhället och skolan.

Under medeltiden hade Sverige en omfattande invandring från Tyskland. Den pågick från 1200-talet och in i modern tid men var som mest betydande under 1300-talet.

Tyska hant-verkare och köpmän bosatte sig i städerna och fick stor politisk, ekonomisk och kulturell betydelse. Med tyskarna kom deras språk som blev det viktigaste efter svenskan.

16- och 1700-talen

Tyska och franska

På 1600-talet fick tyskan konkurrens av franskan som på 1700-talet blev det viktigaste främmande språket i Sverige. Detta då hovet, delar av borgerskapet och adeln i Sverige upprättade relationer med Frankrike. Vid hovet var franskan det dominerande språket under 1700-talet.

Franska var länge första främmande moderna språk i Sveriges läroverk.

1800-talet

Tyska, franska, latin

Tyska infördes i svenska skolan 1807, innan hade det funnits franska och latin.

1856 kom franska före latin.

1859 ersatte tyskan franskan som första främmande språk på alla dåvarande gymnasielinjer.

Början av 1900-talet

Engelska och tyska

1939 beslutades om engelska som förstaspråk på prov.

Runt andra världskriget (1939-1945) var Sveriges andraspråk tyska.

1946 infördes engelska som första främmande språk i skolan.

Engelska blev med införandet av grundskola 1950 frivilligt från årskurs 7. Men pappa, född 1947, som gick 7 år läste engelska i årskurs 5-7.

Länge kom sedan tyska i grundskolan att förknippas med att börja i årskurs 7.

Från 1994

Efter 1994 (då jag i årskurs 4 började med engelska) gick man längre ner i åldrarna. Min årgång började med språk (tyska, franska, spanska) i årskurs 6. Spanska infördes i grundskolan då, men fanns tidigare som C-språk i gymnasiet.

Benämningarna B- och C-språk försvann i samband med 1994 års nya läroplan, då det döptes om till moderna språk och de olika nivåerna fick stegnummer.

På 2010-talet var spanska populärast, sedan tyska och franska. Att spanska var populärast berodde på att:

Svenskar reser numera oftare till länder där spanska talas

Spanska är som modersmål större än franska eller tyska. I världen är spanskan lika stor som tyskan och franskan tillsammans.

Tyska är ett affärsspråk, så det är logiskt att det är de språken.

Lokalt kan språk som t. ex. italienska finnas att välja på gymnasiet (kallades förr C-språk).

Med språkkunskaper kan man förbättra sina möjligheter att få ett jobb som är intressant.

För vissa jobb krävs också kunskaper i fler språk än engelska. Europarådet och EU har som mål att vi som bor i Europa förutom vårt modersmål ska kunna minst två språk till.

KÄLLA: svt.se, Wikipedia, skolverket.se

Syrsor som spelar på sommaren

”Ljuden från syrsor” under den svenska sommaren kommer i regel från vårtbitare eller gräshoppor.

Gräshoppor (övre bilden) är släkt med syrsorna (nedre bilden), men inte på jättenära håll.

De sitter på sommaren i högt gräs och spelar – ibland låter det väldigt högt. Men på så hög frekvens (det börjar vid 5 kilohertz och går upp mot 12-13 kilohertz) att det inte är skadligt.

Höga frekvenser försvinner lätt när hörseln försämras med åldern. Så det är inte säkert att äldre kan höra spelandet.

Jag har många gånger varit med om att jag stannat för att lyssna och någon som varit med mig inte har förstått varför jag stannat. För de har inte hört ljudet.

När gräshoppan ”sjunger” gnider den täckvingarna (inte knäna som ofta påstås) mot varandra, vilket framkallar ett förhållandevis kraftfullt ljud.

Gräshopporna är ganska bra på att gömma sig, men en gång såg jag faktiskt en på vägen.

Jag har aldrig varit på solsemester, men jag har många gånger hört om liknande djur som spelar högt.

Cikador (högra bilden) är ett exempel.

Deras sång är bland de starkaste ljud i insektsvärlden.

Hanan har ett ljudverktyg, med vilket han åstadkommer ett intensivt ljud. Organet sitter på buksidan av bröstets bakersta och bakkroppens främsta del och består av ett par håligheter, av vilka varje är täckt av ett stort, läderartat fjäll och innehåller tre i ramar utspända hinnor.

Dessa håligheter tjänar återklangsapparat till att förstärka ljud, vilket sannolikt görs genom vibration av hinnorna, som görs med muskelsammandragningar.

Dessa ljud kan gå upp till 900 Hertz i frekvens (ju högre/ljusare ljud, ju högre frekvens) och en ljudstyrka på 120 decibel. För en människa med god hörsel ligger smärt-gränsen vid 140 dB. Men då frekvensen i det här fallet är så hög uppstår inget skadande ljud.

KÄLLA: Wikipedia, ljudskolan.se, hiffforum.nu, hmn.wiki

Volleyboll

Volleyboll är en lagsport där syftet är att slå en boll till marken på motståndarnas planhalva eller få motståndarna att tappa bollen utanför plan.

Historia

Sporten uppfanns 9 februari 1895 av YMCA-läraren William G Morgan i Holyoke i Massachusetts, USA.

Volleyboll kallades ursprungligen mintonette, men fick snart namnet volleyboll eftersom bollen alltid slås på volley.

Syftet med sporten var att skapa en inomhussport för den kalla årstiden. Den skulle, i likhet med basket som skapades där något tidigare, vara idrottsligt ganska krävande, men utan våld så att risken för att bli skadad var liten. Avsikten var även att den skulle vara intressant för åskådare.

Morgan inspirerades av tennis, baseboll, handboll och basket och ville skapa ett spel med flexibelt antal spelare och med mindre kroppskontakt än basket.

Fistboll, som brukar spelas på gräs, har många likheter med volleyboll och var känt i Europa redan på 1500-talet; denna relaterade idrott introducerades dock i USA först 1911.

Volleyboll spreds snabbt över USA med YMCA och redan år 1900 kom spelet till Kanada.

Sporten spreds även över världen, inte minst i Asien, och spelstil och regler utvecklades under 1900-talets början.

Volleyboll kom till Sverige i olika omgångar, bl. a. genom organisationerna 4H, KFUM (svenska YMCA) och Sveriges Kommunistiska Ungdomsförbund som lärde sig sporten på internationella läger och senast av estländare som flydde hit i samband med andra världskriget.

Det internationella förbundet, Fédération Internationale de Volleyball (FIVB), skapades 1947.

FIVB uppger på sin hemsida att volleyboll är en av världens största lagidrotter räknat i antal länder där det utövas - minst 220. Enligt en uppskattning har sporten närmare 200 miljoner utövare.

Svenska Volleybollförbundet bildades 1961 och Sverige deltog första gången i EM 1967.

Det första VM:et för herrar hölls 1949 och för damer 1952. 1924 gjordes en uppvisning under OS och sporten kom med som officiell gren i OS 1964 i Tokyo, Japan.

Beachvolleyboll blev en av FIVB stödd variant 1986 och kom med i OS 1996 i Atlanta, USA.

Volleyboll är även en gren i Paralympics sedan 1980. Men då sittande.

Spelets regler

Boll

En matchboll för inomhusspel har omkretsen 65-67 cm och väger 260-280 gram.

Spelplanen

Spelplanen är på 18x9 meter, indelat i 2 lika stora delar, avskilda av ett nät. Näthöjden är 2,43 meter för män och 2,24 meter för kvinnor.

3 meter från nätet finns en linje som markerar anfallszonen. För att en baklinjespelare ska få slå över bollen när den är ovanför näthöjd krävs att spelaren hoppat upp bakom linjen. Omkring planen finns sidolinjerna, och i ändarna baslinjerna. Alla linjer ingår i ytan som de avgränsar.

En boll som träffar en yttre begränsningslinje är alltså "inne", så länge den har berört någon del av linjen.

Speluppställning

Samtliga spelare roterar så fort laget har tagit över rätten att serva från det andra laget.

Liberon som sätts in tillfälligt istället för en annan spelare får dock endast spela i baklinjen. Det finns 6 positioner, 3 fram och 3 bak.

I serveögonblicket måste alla baklinjespelare stå bakom motsvarande framlinjespelare. Den spelare som enligt rotationsschemat står i mitten i höger-vänsterled (gäller både fram- och baklinjespelare) måste även stå i mitten vid serveögonblicket.

Rotationen sker medurs, d.v.s. framlinjespelarna flyttar åt höger och baklinjespelarna åt vänster.

Den baklinjespelare som står längst till vänster kliver framåt, och den framlinjespelare som står längst till höger kliver bakåt.

Den senast inbyttas spelaren enligt rotationsordningen skall lägga serven och göra det tills poängen går till motståndarlaget. När man vinner tillbaka serven roterar man.

I spelarformation 4-2 står alltid två anfallsspecialister fram och två bak, och en spelfördelade passare fram resp. bak. I 5-1 tar en ensam passare hand om andra passningen och försöker lägga upp till anfall var som helst på planen.

Grundslagen

Serve: starta bollduell, görs bakom baslinjen. Den kan utföras som överhands- eller underhandsserve, d.v.s. med handen över eller under midjehöjd vid slaget.

Baggerslag (bagger) utförs med sammansatta händer, med bollkontakt mot underarmen. Ordet bagger härstammar från tyskans ord för grävmaskin.

Fingerslag: ett slag (oftast som passning) med båda händernas fingerspetsar över huvudet, med mera precision än bagger.

Smash (spike): anfallsslag, görs hårt med en hand och kan, om bollen är över näthöjd, få bollen att flyga snabbt mot golvet.

Istället för ren smash kan man finta och göra ett annat slag, t. ex. tippa bollen över blockerarna.

Felaktigt slag, t. ex. försning eller greppande av bollen, leder till poäng för motståndarlaget. Alla kroppsdelar får användas för att ta emot och passa bollen.

För att skydda sig mot smash, brukar försvarare hoppa samtidigt med anfallande spelare och blockera bollen med utsträckta händer. Om händerna då är riktade framåt (s.k. "roof"), kan effektivenheten att bollen istället kommer ner mot anfallande lags egen sida.

Typisk slagföljd i en bollduell på hög nivå är: serve, mottagning, passning, smash, block.

Poäng

När ett lag spelar bollen felaktigt, eller bryter mot reglerna på annat sätt, blåser en av domarna av spelet.

Motståndarna till det felande laget får en poäng och serverätten, oavsett vem som servat. Det lag som först får 25 poäng, med 2 poängs marginal, vinner setet. Det lag som först tagit 3 set har vunnit matchen. Vid 2-2 i set spelas ett femte set, skiljeset, till 15 poäng. Det förekommer även 2-setsmatcher, med ett tredje skiljeset.

Bollhanteringsregler

Bollen får endast röras 3 gånger inom laget, och inte 2 gånger i följd av samma person, utom vid block som inte räknas. Om bollen berör egen planhalva eller slås ut, tar i tak etc förloras poäng. Spelare får ej påverka spelet på motståndarens planhalva. Nätet får aldrig beröras. Serven får inte blockas eller smashes på i anfallszon ifall bollen är helt över nätet. Bollen måste fås över till motståndarsidan över nätet mellan sidolinjerna/antennerna.

Fler termer

Dig (amerikanskt ord): spelaren gör en försvarsräddning.

Backspike: baklinjespelare anfaller genom att hoppa upp bakom 3-meterslinjen och smasha bollen över nät.

Pancake: en spelare kastar sig och lägger en hand mellan boll och golv och låter bollen studsa på handen.

Varianter

Beachvolleyboll har blivit OS-sport. Sedan 2008 har flera volleybollförbund även tagit upp snowvolley bland sina aktiviteter. Det finns också regionala volleybollvarianter, som 9-mannavolleyboll i Östasien och volleybollliknande sporter som fistboll i främst tyskspråkiga länder.

KÄLLA: Wikipedia

Jag skrev förut om att namnet oktober indikerar att månaden från början var den 8:e (mars alltså den första).

Namnet september indikerar också att månaden ligger fel nu, då det namnet säger att månaden är nummer 7.

Nato

Nordatlantiska fördragsorganisationen (North Atlantic Treaty Organization), även känd som Atlantpakten eller Atlantpaksorganisationen, är en mellanstatlig militär allians mellan stater i Europa och Nordamerika. Natos syfte är att arbeta för och säkerställa fred och säkerhet i medlemsstaterna.

Samarbetet regleras genom nordatlantiska fördraget som undertecknades den 4 april 1949 och trädde i kraft den 24 augusti 1949. Den viktigaste beståndsdel i samarbetet är den kollektiva försvarsklausulen i artikel 5 i fördraget, som föreskriver att ett väpnat angrepp på någon av medlemsstaterna i Europa eller Nordamerika ska betraktas som ett angrepp mot dem alla och att en attackerad medlemsstat därför ska bistås av övriga.

Ursprungligen var Nato främst en politisk sammanslutning, men i och med Koreakriget, som inleddes i juni 1950, byggdes en militär struktur upp. Natos förste generalsekreterare Lord Ismay sa att organisationens mål var att "hålla Sovjetunionen ute, amerikanerna inne och tyskarna nere". Under kalla kriget rådde periodvis tvivel angående styrkan i förhållandet mellan de europeiska staterna och USA, tillsammans med tvivel angående trovärdigheten rörande Natos försvar gentemot en ev. sovjetisk invasion. Dessa tvivel ledde bl. a. till att Frankrike utvecklade egna kärnvapen.

Efter Berlinmurens fall 1989 uppstod vänligare relationer mellan Nato och tidigare potentiella fiender i öst, inklusive en tillfällig förbättring av relationen med Ryssland.

I mars 1999 respektive mars 2004 välkomnades totalt 10 nya medlemsstater, varav 3 hade varit en del av Sovjetunionen och 6 hade varit en del av Warszawapakten.

Sverige lämnade in en ansökan om Natomedlemskap den 18 maj 2022. Den 10 juli 2023 hade alla som behövde godkänna den sagt ja. Så vi kommer gå med, oklart när.

Världshaven

De största haven brukar kallas världshav, eller sedan gammalt oceaner.

Oftast talar man om 3 stycken: Stilla havet, Atlanten och Indiska oceanen.

Stilla havet

Även Stora oceanen eller Pacifiken (efter dess engelska namn Pacific Ocean).

Sträcker sig från Norra ishavet i norr till Antarktiska oceanen i söder och separerar Asien och Australien i väst från Amerika i öst. Yta cirka 166 miljoner km², cirka 33% av jordens yta (510 miljoner km²), cirka 46% av jordens totala vattenyta (361 miljoner km²). Det i särklass största av världshaven.

Även världens djupaste hav, med ett medeldjup på 4 280 meter och ett maxdjup på 11 034 meter.

Angränsande länder och territorier:

Självständiga stater

Australien, Brunei, Chile, Colombia, Costa Rica, Ecuador, El Salvador, Fiji, Filippinerna, Guatemala, Honduras, Indonesien, Japan, Kambodja, Kanada, Kina, Kiribati, Malaysia, Marshallöarna, Mexiko, Mikronesiska federationen, Nauru, Nicaragua, Nordkorea, Nya Zeeland, Palau, Panama, Papua Nya Guinea, Peru, Ryssland, Salomonöarna, Samoa, Singapore, Sydkorea,

Taiwan, Thailand, Östtimor, Tonga, Tuvalu, USA, Vanuatu, Vietnam

Territorier

Amerikanska Samoa (USA), Cooköarna (Nya Zeeland), Franska Polynesien (Frankrike), USAs mindre öar i Oceanien, Guam (USA), Hongkong (Kina), Korallhavsöarna (Australien), Macao (Kina), Niue (Nya Zeeland), Nordmarianerna (USA), Norfolkön (Australien), Nya Kaledonien (Frankrike), Pitcairnöarna (Storbritannien), Tokelau (Nya Zeeland), Wallis- och Futunaöarna (Frankrike)

Atlanten

Atlanten, Atlantiska havet eller Atlantiska oceanen är det näst största världshavet.

Cirka 106,4 miljoner km², 20,8% av jordens totala yta eller 29,4% av världshavens.

Atlanten ligger mellan Amerika, Europa och Afrika. I nord-sydlig riktning sträcker sig Atlanten från Arktis till Antarktis. Atlantens bredd är minst från Grönlands södra udde (Kap Farvel) till Norge med cirka 280 mil och mellan Cabo de Sao Roque i Brasilien i Sydamerika och Cap Roxo på gränsen mellan Guinea-Bissau och Senegal i Afrika med cirka 297 mil.

Indiska oceanen

Ligger mellan Afrika, Asien och Australien. Yngst och 3:e störst av världshaven och omfattar cirka 20% av havsytan. Lackadivsjön är ett randhav.

I andra fall talar man om 5 världshav, då inkluderar man:

Norra ishavet

Även Arktiska havet eller Arktiska oceanen. Världens nordligaste hav. Det omger Nordpolen och ligger mellan Norge, Ryssland, Kanada, Grönland och Alaska.

Eftersom det har så mycket land omkring sig räknas det ibland som ett medelhav (bihav till en ocean, som tränger djupt in i kontinenterna och mer eller mindre brett omsluts av dessa).

Havet och landområdena runtom kallas Arktis.

Antarktiska oceanen

Även Södra oceanen, Södra ishavet eller Sydpolshavet.

Namnet ”Södra oceanen” fastställdes år 2000 och är allt hav som omger kontinenten Antarktis.

Definitionen följer av de bestämmelser som är fastlagda i Antarktisfördraget (se artikel om Antarktis i häfte nr 22).

Vissa forskare menar att antarktiska konvergensen, ett havsområde som varierar beroende på årstid, skiljer Antarktiska oceanen från andra hav.

Detta havsområde är där kallt, norrflytande vatten från Antarktis blandas med varmare subantarktiskt vatten.

I äldre tid räknade man med 7 världshav. Då delade man Stilla havet i delar 2 och Atlanten i 2.

Norra Stilla havet

Nordamerika (Kanada och USA) och Asien norr om ekvatorn.

Randhavet Japanska havet finns här.

Södra Stilla havet/ Söderhavet

Söderhavet är en allmän benämning på Stilla havet söder om Ekvatorn.

I Söderhavet ingår:

Oceanien och dess ögrupper Mikronesien (Territorier och områden: Gilbertöarna, Karolinerna, Marianerna, Guam, Nordmarianerna, Wakeöarna. Stater: Kiribati, Marshallöarna, Mikronesiska federationen, Nauru, Palau), Melanesien (Nya Guinea – vars östra halva tillhör staten Papua Nya Guinea – och mindre ögrupper nordost om Australien mellan Nya Guinea och Fiji) och Polynesien (öar och ögrupper mellan Hawaii, Nya Zeeland och Påskön.

Territorier och områden:

Amerikanska Samoa (USA),
Bakerön (USA),
Chathamöarna (Nya Zeeland),
Cooköarna (Nya Zeeland).
Franska Polynesien (Frankrike)

Hawaii (USA)
Howlandön (USA)
Jarvisön (USA)
Johnstonatollen (USA)
Kermadecöarna (Nya Zeeland)
Kingmanrevet (USA)
Linjeöarna (3 öar och atoller tillhör USA och 9 tillhör Kiribati)
Palmyraatollen (USA)
Phoenixöarna (Kiribati)
Pitcairnöarna (Storbritannien)
Påskön (Chile)
Sala y Gómez (Chile)
Tokelau Tokelau (3 atoller tillhör Nya Zeeland och en ö tillhör USA)
Wallis- och Futunaöarna (Frankrike).

Stater:

Niue, Nya Zeeland, Samoa, Tonga, Tuvalu.

Australien räknas ibland in i Söderhavet, men inte alltid.

Korallhavet är ett randhav.

Norra Atlanten/ Nordatlanten

Den del som ligger norr om ekvatorn. Nordgränsen mot Norra ishavet går vid Framsundet mellan Grönland och Svalbards största ö Spetsbergen. Viktiga öar och ögrupper är Kap Verde, Kanarieöarna, Madeira, Azorerna, Bermudaöarna, Brittiska öarna, Färöarna, Island, Grönland, Newfoundland och Karibien (Västindien).

Genom Nordatlanten strömmar Golfströmmen (som reglerar vårt klimat) och Nordatlantiska strömmen.

Nordatlanten har många bihav. Störst är Medelhavet och Karibiska havet med Mexikanska golfen. Båda dessa är medelhav.

Nordatlanten har dessutom randhaven (havsområden vid kontinenternas kuster som avgränsas från öppna havet av t. ex. öar eller ökedjor. Ligger oftast på kontinentalsockeln och är då grunda.

Exempel på randhav här är Nordsjön, Irländska sjön, Biscayabukten och Baffinbukten.

Nordatlantens oregelbundna kustlinje med många bihav bidrar till att Atlanten har mer än hälften av världshavens sammanlagda kuststräcka.

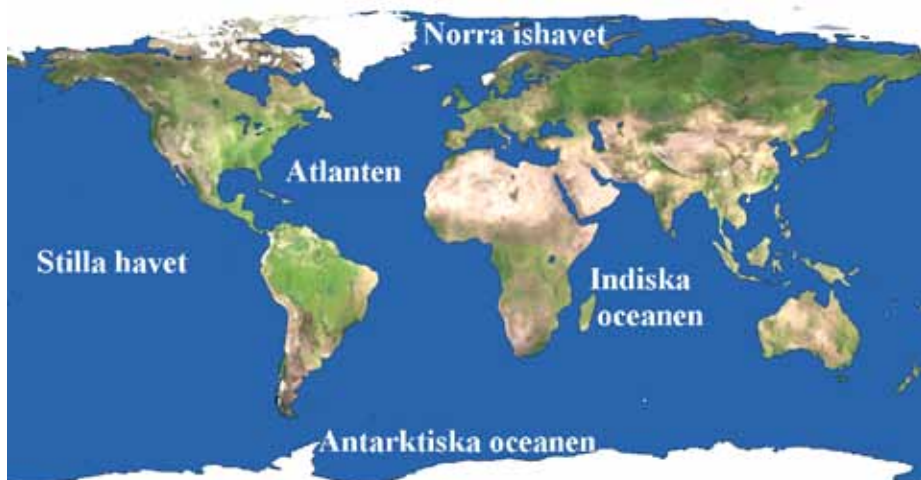
Södra Atlanten/ Sydatlanten

Den del som ligger söder om ekvatorn. Jämfört med Nordatlanten fattig på öar och har ett enda bihav,

Weddellhavet. Sydatlantens enda stora vik är Guineabukten och endast några obetydliga vulkanöar samt Falklandsöarna och Sydgeorgien och Sydsandwichöarna. Bland de mindre öarna kan också nämnas São Tomé och Príncipe, Annobón, Ascension, Tristan da Cunha och St. Helena.

KÄLLA: so-rummet.se,
grundskoleboken.se, Wikipedia

Tidszoner

Eftersom jorden roterar kring sin egen axel, kan det aldrig bli samma tid över hela klotet. Lokaltiden är bara gemensam för de platser som ligger på samma meridian.

Platser som ligger längre öster- eller västerut har lokaltid som ligger före respektive efter.

En tidszon är ett område på jorden med samma normaltid.

För att hålla samma tid inom länder eller områden har jorden blivit indelad i 24 tidszoner. Hela timmar och ibland halvtimmar skiljer mellan zonerna. T. ex. är klockan 13.00 i Stockholm när den är 12.00 i London.

Men det finns ingen global regel som säger att ett land måste följa det, det finns en del udda varianter, som t. ex. Kina och Nepal.

Man utgår annars från nollmeridianen som går genom Greenwich i London. Om klockan t. ex. är 11 i Greenwich, är den 15 i en zon markerad med +4.

Tidszonerna följer i stort sett var 15:e meridiangrad.

Oftast används bara en normaltid i varje land. Undantag är en del stora länder, som har interna zonindelningar (i Europa t. ex. Ryssland). I Västeuropa har Azorerna (Portugal) och Kanarieöarna (Spanien) andra tider än fastlandet. Om man strikt följt kartans longitudstreck hade t. ex. det norska Vestlandet (där Bergen ligger) legat i den brittiska tidszonen och Finnmark fylke längst i nordost i samma tidszon som Finland.

GMT Greenwichtid UTC±0

WET Västeuropeisk tid UTC±0

WEST Västeuropeisk sommartid UTC+1

BST Brittisk sommartid UTC+1

IST Irländsk standardtid UTC+1

CET Centraleuropeisk tid UTC+1

CEST Centraleuropeisk sommartid UTC+2

EET Östeuropeisk tid UTC+2

KALT Kaliningradtid UTC+2

EEST Östeuropeisk sommartid UTC+3

MSK Moskvatid UTC+3

TRT Turkisk tid UTC+3

AMT Armenisk normaltid UTC+4

AZT Azerbajdzjansk normaltid UTC+4

GET Georgisk tid UTC+4

Tidszon anges i normaltid (vintertid) i förhållande till staden Greenwich utanför London. Men som synes anges de inte längre i Greenwich Mean Time (GMT), utan i Universal Time Coordinated (UTC). UTC är numera den primära tidsstandard. Den är inte justerad för sommartid.

Eftersom jag sett en hel del på amerikanska och australiensiska tv-program med röstning tänkte jag även visa hur stor skillnad det kan vara i de länderna. Om man t. ex. kan se live och rösta på det man ser beror på om man är i samma tidszon, d.v.s. samma del av landet, som programmet sänds från.

USA

Eastern standard time (EST) (UTC – 5) NYC

Central standard time (CET) (UTC – 6) Chicago

Mountain standard time (MST) (UTC – 7) Phoenix

Pacific standard time (PST) (UTC – 8) Los Angeles

Alaska standard time (AST) (UTC – 9) Anchorage

Hawaii-Aleutian standard time (HAT) (UTC – 10) Honolulu

Australien

AWST Au. Western Standard Time
UTC +8 Perth

ACWST Au. Central Western Standard Time
UTC +8:45 Eucla

ACST Au. Central Standard Time
UTC +9:30 Adelaide

AEST Au. Eastern Standard Time
UTC +10 Sydney

LHST Lord Howe Standard Time
UTC +10:30 L.H. Island

KÄLLA: reseledaren.nu, Wikipedia,
australiatours.se, usa.se

PAPPER OCH STYGN

